

Digitális bölcsészet a könyvtárban: elvek és projektek

Koltay Tibor

Hazai folyóiratokban és különösen a TMT hasábjain számos tanulmány jelent már meg a digitális bölcsészethez kötődő könyvtári témákról, így természetét már sokan ismerhetik. Mindazonáltal érdemes leszögeznünk, hogy ez a tudományág nemcsak olyan tevékenységek és projektek köre, amelyek a digitális technológiáknak a humántudományi kutatásokban való felhasználásával kapcsolatosak.¹ Sokan ugyanis ennél többnek látják, ezért joggal tekintenek rá, mint együttműködésen alapuló, új formájú, több tudományterületet érintő kutatási, oktatási és publikációs tevékenységrendszerre, amely intézményi háttérrel biztosít ahhoz, hogy – a könyvtárak és a könyvtárosok bevonásával – ezek a célok megvalósuljanak.² Ennek megfelelően, ez a tanulmány főként az Amerikai Egyesült Államok könyvtárosainak bő két évtizedes elképzeléseire és tapasztalataira koncentrálna, de merít az Európai Unió, Nagy-Britannia, és Kanada könyvtárainak tapasztalataiból is.

Tárgyszavak: digitális bölcsészet, információs műveltség, könyvtártudomány, információtudomány

Bevezetés

Kétségtelen, hogy a digitális bölcsészeti kutatások segítségével olyan kérdésekre kereshetünk válaszokat, amelyek összefüggnek az információs környezet növekvő komplexitásával, valamint azzal az elvárással, hogy a könyvtárak az eddiginél nagyobb mértékben személyre szabott információs élményt nyújtsanak a felhasználóknak. A digitális bölcsészek erőfeszítései természetesen hozzájárulnak ahhoz is, hogy megismerhetők legyenek a multimodális, nem hagyományos kutatási formák is.³

A fent vázolt témával kapcsolatos tapasztalatokat és eredményeket a következő három téma köré csoportosítottuk:

- Könyvtári szolgáltatások a digitális bölcsészek számára.
- Könyvtárak és projektek.
- A könyvtárak és a kutatók közötti együttműködés lehetőségei és nehézségei.

Mindhárom téma összefüggésben van egymással, mi több, átfedéseket találunk közöttük, mivel nehéz és talán szükségtelen is lett volna őket szigorúan elkülöníteni egymástól.

Mivel összeállításunk a szakirodalomra épül, felmerülhet annak kérdése, hogy az esetenként több évvel ezelőtt létrejött programok élnek-e még. Ezt sokszor nehéz nyomon követni, de vannak esetek, amikor ez mégis lehetséges. A Sussexi Egyetem (Nagy Britannia) laboratóriumáról például viszonylag részletes leírást tudunk adni cikkünkben. Ehhez képest ma már csak kevés információval találkozunk vele kapcsolatban a világhálón. Mindazonáltal azt látjuk, hogy a könyvtár vezetője és több, beosztott munkatársa ma is részt vesz a laboratórium munkájában. Bár látszólag keveset mond, ez az örömdetes tény önmagáért beszél. Azoknak a projekteknek esetében pedig, amelyek nyomán internetes oldalak, adatbázisok találhatóak az interneten, egyes esetekben weboldalaik URL-jeit is megadtuk, hogy lehetővé váljon részletesebb megismerésük.

Könyvtári szolgáltatások a digitális bölcsészek számára

Bethany Nowvickie digitális bölcsészeti kutató és könyvtárigazgató már 2013-ban határozottan arra buzdította a könyvtárosokat, hogy a digitális bölcsészetet tekintsék szervezeti kísérletnek, amely a kész és megkopott könyvtári szolgáltatási modellektől

való eltávolodásra irányul. Más szóval, a könyvtárosokat arra ösztönzik, hogy képességeik birtokában teljes jogú partnerként járuljanak hozzá digitális bölcsészeti projektek sikeréhez. Ha ugyanis ezt vállalják, akkor éppen azt csinálják, amihez amúgy is értenek, tehát forrásokat nyújtanak a kutatók színvonalas elvégzéséhez. Ennek megfelelően a tudományos könyvtárak és a digitális bölcsészet közötti szorosabb kapcsolat lehetősége három, egymással szorosan összefüggő szinten, a terek, a személyzet és az eszközök fizikai megosztása, a kutatás támogatására kifejlesztett szolgáltatások és eszközök, valamint a projektekben partnerként szerzett készségek és szakértelem tekintetében van meg.⁴

Ennek szellemében a könyvtárak szolgáltatási palettáján jelentős számú, a digitális bölcsészethez kapcsolódó feladat jelenik meg, amelyek ellátása erősen kötődik a könyvtár- és információtudományhoz. Ezek közé tartozik a digitális könyvtárak és archívumok működtetése, az információ-visszakeresés, a metaadatok, ontológiák, osztályozási rendszerek és taxonómiák kezelése, vagy az adatokhoz és információkhoz való nyílt hozzáférés támogatása.

Legyen szó elméleti elemzésekről, vagy gyakorlati tevékenységekről, fontosnak kell tartanunk a kulturális örökség megőrzését, a gyűjtemények gondozását, vagy a kapcsolt adatok kezelését, portálok és adattárak építését, bibliográfiák szerkesztését, és a digitalizálást. Szó lehet még az interaktivitásról, az interfészekről és a böngészésről, az adatok és az információk vizuális megjelenítéséről, valamint a bibliometriáról.

Bár a könyvtárosok fogyasztóként már ismerik ennek a viszonylag fiatal tudománynak a jellemzőit, a digitális bölcsészeti projektek is azt igénylik, hogy a tájékoztató könyvtárosok felhasználják összes készségüket, tudásukat és tapasztalatukat arra, hogy ne csak magát a kutatást, hanem eredményeinek terjesztését is elősegítsék.⁵

Az Európai Kutatókönyvtárak Szövetségének (LIBER) felmérése 2019-ben 20 ország 56 könyvtárosának válaszait gyűjtötte össze. A válaszok azt mutatták, hogy ezek a könyvtárak a digitális bölcsészeknek nyújtott kutatástámogatás (digitalizálás és tárolás) területén a legaktívabbak. A digitális bölcsészet növekvő szerepét figyelembe véve ezért terveket készítenek arra nézve, hogy változtassanak szervezetükön. Vonzó kutatási partnerként kíván-

ják pozicionálni magukat azzal, hogy megnyitják és bővítik digitális gyűjteményeiket, valamint javítják a könyvtárak belső működését. A válaszadók 30 százaléka leggyakrabban és leginkább rendszeresen a tartalmak kódolását, valamint az adatok kurátori kezelését (data curation) végezte. Ennek a viszonylag új tevékenységkörnek a lényege, hogy a technológia és a humán erőforrások hatékonyabb felhasználása segítse az adatok előállítását, megőrzését és újrahaznosítását. Az erre a feladatkörre kiírt álláshirdetésekből az „adatkurátor” mellett a „könyvtáros” szó tűnik fel a legtöbbször, a részterületet megjelölő (pl. adatkezelés/adatmenedzsment, digitális kutatás), kiegészítő jelzővel.⁶

Az adatkurátorok digitális dokumentumokat választanak ki a hosszú távú megőrzésre. Ismerik ezek szerkezetét, és meghatározzák, hogy milyen gondozást igényelnek. Tisztában vannak a tárolásukra és a megőrzésükre vonatkozó irányelvekkel és gyakorlatokkal. Tudatában vannak annak is, hogy a megfelelő hozzáférést és adat-helyreállítást lehetővé tevő információs infrastruktúrát kell megteremteniük. Digitális dokumentumokat választanak ki hosszú távú megőrzésre. Ismerik ezek szerkezetét és meghatározzák, hogy milyen gondozást igényelnek, továbbá melyek a tárolásukra és a megőrzésükre vonatkozó irányelvek és gyakorlatok.⁷

Gyakran kell előzmény nélkül programokat megvalósítaniuk, ezért „puha”, kommunikációs, oktatói és együttműködési készségekre, valamint a „kemény” technikai kompetenciákra egyaránt szükség van. Az utóbbiak magukban foglalják az adatok menedzselését, a metaadatokot, az ezekre történő hivatkozás támogatását és az adatbiztonsági kérdéseket.⁸

A digitális bölcsészet szempontjából fontosak a szövegdolgozási projektek is. Ezek korán jelentek és gyakoriak is. Ahogy arra például már 2014-ben, *Green* felhívta figyelmünket, a könyvtárosok egyre aktívabban vállalnak szerepet a szövegdolgozási területén.⁹

A könyvtárosok már régóta partnerek abban is, hogy segítsék a nagy adatokkal, valamint az adat- és szövegbányászattal kapcsolatos tevékenységeket, ide értve az ezekhez kötődő jogi kérdések tisztázását. Bár célszerű volna, hogy a könyvtárak a kutatók partnereivé váljanak, nem mindig egyértelmű, hogy milyen szolgáltatások lennének mindkét fél szá-

mára hasznosak. A könyvtárakban ugyanis nehéz kísérletezni, mivel nem szabványosítható és gyakran be nem tervezett kiadások, továbbá finanszírozási kérdések merülhetnek fel a hosszú távú megőrzéssel kapcsolatban. Bár lehetőség van arra, hogy az elvárások figyelembe vételével, átgondolt kísérletezést követően jól megalapozott döntések meghozatalára kerüljön sor, az ilyen vállalkozások egyben a kudarc lehetőségét is magukban hordozzák.¹⁰

A szemantikus web kínálta lehetőségek kiaknázásában is közreműködhetnek a könyvtárosok. Ezek a technológiák ugyanis az analitikus adatmodellezési tevékenységek új dimenzióját jelentik azzal, hogy heterogén adathalmazok, valamint különböző területekről és közösségekből származó adatok megosztását és újrafelhasználását megcélözva biztosítják a nagy mennyiségű adattal való munka architektúráját.¹¹

A szolgáltatások fejlesztésének néhány eredményét két felmérés eredményei is illusztrálják. Az amerikai kutatóegyetemi könyvtárak körében végzett vizsgálat keretében 26 intézmény munkatársait kérdezték meg. A válaszadók több mint fele a következő tevékenységeket jelölte meg: általános kutatási tanácsadás, szakterületi kutatási tanácsadás, gyűjtemények digitalizálása és közzététele, kutatási adatok kezelése, szerzői jogi elemzés, digitális pedagógiai és nyílt oktatási tanácsadás, nyitott műhelyek, valamint metaadatok létrehozása.¹²

A digitális bölcsészeti projektek, viták és pedagógiai megközelítések sokfélesége és bősége közepette a könyvtárosok segíthetnek utakat találni azáltal, hogy az oktatásban megerősítik az információs műveltség szerepét, továbbá enyhítik a digitális bölcsészek körében (is) tapasztalható információs túlterhelés hatását, ami egyúttal lehetővé teszi, hogy a kutatók megismerjék, milyen digitális bölcsészeti szolgáltatásokat nyújtanak nekik a könyvtárak.¹³

A digitális bölcsészeti projektek esetében előfordul, hogy ezek különböző részterületeire holisztikus projektmenedzsment-tervezési gondolkodásmódra is szükség van. Ez ugyanis azt követeli meg, hogy a szolgáltatásorientált gondolkodást felváltsa egy eltérő, alapjában véve partnerorientált szemlélet, amely lehetővé teszi, hogy a könyvtári szolgáltatások össze legyenek hangolva a kutatók céljaival.¹⁴

Könyvtárak és projektek

A 2006 és 2018 között, az Egyesült Államokban megjelent álláshirdetések elemzése azt mutatta, hogy a könyvtárak a digitális bölcsészeti, főként kutatási, tudományos kommunikációs és oktatási munkaköri feladatokra, ezen belül digitális projektek fenntartására kerestek munkatársakat. Az állások elnyerését könyvtártudományi, humántudományi, vagy társadalomtudományi végzettséghez kötötték.¹⁵

A digitális bölcsészeti tevékenységekben résztvevő, vagy azokat támogató könyvtárak egy részét – metaforikus és köznyelvi értelemben egyaránt – laboratóriumokként emlegetik, amelyek technikai, kutatási és szellemi infrastruktúrát biztosítanak a kutatáshoz. Ez az elképzelés válasz volt a humán tudományok strukturális válságára, mivel a meglévő infrastruktúra, mint például irodák, könyvtárak, a tantermek sokszor nem feleltek meg a kutatók igényeinek, például azért mert nem segítették a személyes találkozásokon és együttműködésen alapuló interdiszciplináris kutatásokat. A laboratóriumok létrehozásának ötlete a gyakori találkozók és beszélgetések szükségességéből, valamint az irodákban való elszigeteltség helyett a közös munka igényéből is fakad. Az angol "lab" elnevezés tehát egy adott hely vagy kezdeményezés sajátos értékeire utal.

A humántudományi kutatás hagyományos modelljei irodákban, könyvtárakban vagy otthon végezhető munkát foglalnak magukban, mivel nincsenek egy-egy konkrét helyhez kötve és nem igényelnek speciális berendezéseket. Ezzel a modellel ellentétben a digitális bölcsészeti tevékenység sokszor olyan berendezéseket, eszközöket és szoftvereket igényel, amelyek fizikailag és licencként révén egy térben található. Emellett egy labor az együttműködésen alapuló, interdiszciplináris és technológiai alapú kutatás színhelye. Különböző szakterületekről és intézményekből érkező szakembereket, például programozókat, mérnököket, könyvtárosokat, és levéltárosokat vonz magához. A laboratóriumok iránti fokozott érdeklődés gyökerét pedig a közösség iránti elkötelezettségben, a társadalmi szerepvállalás fontosságának felismerésében és a csináld magad kultúra iránti növekvő érdeklődésben találjuk meg.¹⁶

A könyvtári és a digitális bölcsészeti szakirodalom általában a könyvtárosok támogató szerepére összpontosít. Felismerve azonban, hogy a tudo-

mányos könyvtáraknak kölcsönösen előnyös kapcsolatokat kell kialakítaniuk a digitális bölcsészekkel, sokan felismerték annak stratégiai fontosságát, hogy időt szenteljenek és erőforrásokat rendeljenek a kutatókkal, főként projektek formájában történő együttműködéseknek.

Ez a megközelítés számos, esetenként megelőző előnnyel járhat úgy a könyvtári szolgáltatás, mint a munkatársak számára, és annak új modelljét példázza, hogy a könyvtárosok miként válhatnak a kutatási folyamat egyenrangú partnereivé. A könyvtárakkal és a digitális bölcsészettel foglalkozó szakirodalom általában arra összpontosít, hogy a könyvtárak miként tudják a digitális bölcsészetet a kutatástámogatás kiterjesztett formájaként támogatni.

A Sussexi Egyetem digitális bölcsészeti laboratóriuma (Sussex Humanities Lab, SHL <https://www.sussex.ac.uk/research/centres/sussex-humanities-lab/about/shlpeople>) éppen annak vizsgálatára vállalkozik, hogy milyen módon alakítják a digitális technológiák kultúránkat és társadalmunkat. Ennek megfelelően a kutatók számos tudományág szakértőire támaszkodnak, amikor válaszokat keresnek a digitális bölcsészet kapcsán azokra a kérdésekre, amelyek arra adnak választ, hogy milyen módon alakítják a digitális technológiák kultúránkat és a társadalmat.

Az SHL vezetői régóta nemcsak kapcsolatban álltak számos könyvtáros kollégával, hanem természetesen érezték, hogy a labor létrehozására irányuló finanszírozási pályázatban könyvtári célok is szerepeljenek. A könyvtárosok rendszeresen részt vettek az SHL megbeszélésein és arra ösztönözték őket, hogy szemináriumokon is ott legyenek, továbbá maguk is szervezzenek oktatásokat. Az ilyen szintű részvétel nemcsak közelebb hozta őket a kutatókhoz, hanem a könyvtár munkatársai kutatási partnerekké is váltak. A laborral való szoros kapcsolat révén felismerhetővé és ezzel elismertté váltak készségeik és szakértelmük, így már a kutatási pályázatokban is megnevezik őket. A könyvtár egyik vezetője például számos, sikeres és nagyszabású pályázatban szerepelt, tanácsot adva a megfelelő archiválási politikával és gyakorlattal kapcsolatban.

A könyvtár és az SHL közötti együttműködés egy kísérleti projektben is testet öltött. Ennek keretében a felhasználók és eszközeik mozgását az intézmény

WiFi hozzáférési pontjain a nagy adatok digitális bölcsészeti elemzési technikáját alkalmazva követték nyomon. Ugyancsak együttműködésben vizsgálták a kutatási adatok kezelésével és digitális megőrzésével kapcsolatos kéréseket. Ezek a közös témák különösen igénylik a laboratórium és a könyvtár szakértelmét, ezért érdemes erőiket egyesíteniük. Azt is vallják, hogy nemcsak gyűjteményeik, hanem maguk a könyvtárak is válhatnak kutatási témává.

Lehetőségük nyílt arra is, hogy a könyvtárak által összegyűjtött és vezetői információként létrehozott adatok tömegét megnyissák, majd a kutatóközösség számára elérhetővé tegyék, és főként hallgatói projektmunkák keretében kerüljenek felhasználásra. Ehhez azonban az kellett, hogy ezeket az anyagokat az egyetem weboldalain keresztül, nyílt licenccel adatkészletekként lehessen elérni.

Fontos lépés volt a könyvtári innovációs csoport létrehozása is. Ennek ugyanis a könyvtár minden részlegéből vannak tagjai, ami azt példázza, hogy az egyetemen folytatott (a digitális bölcsészetet is magába foglaló) kutatások támogatása már nem korlátozódik a könyvtár kutatástámogató csoportjára: ez ugyanis lehetőséget kínált arra, hogy a könyvtár további munkatársai is megismerjék a tudományos kutatás különböző életciklusait.¹⁷

Egy digitális bölcsészeti labor létrehozása lehetővé teheti a könyvtár szerepének újragondolását, és szakértelmének bemutatását is. A Kansasi Egyetemen például az együttműködést segíti, hogy a laboratóriumot vezető két társigazgató egyike a könyvtárból került ki, ami azt is eredményezi, hogy a könyvtárosok jobban meg tudják ismerni az oktatók és a végzős hallgatók kutatási érdeklődésének természetét.¹⁸ Az itt működő digitális bölcsészeti kutatóintézet (Institute for Digital Research in the Humanities) jelenlegi programjairól a <https://idrh.ku.edu/who-we-are> oldalon tájékozódhatunk.

A kanadai Saskatchewan Egyetem Könyvtárának Sask History Online (<https://libguides.usask.ca/historicaltextbooks/SO>) elnevezésű projektje azt célozta meg, hogy a könyvtárat biztonságos és megbízható helyé tegye a közösséggel foglalkozó tudományosság, a digitális gyűjtemények és az egyetemen belüli kutatási projektek számára. Ennek kapcsán ki kell emelnünk, hogy ebben a projektben több közösségi partner, így köztük helyi múzeumok is részt vettek.¹⁹

A Whitworth Egyetemen (Spokane, Washington) egy, a keresztény megújulási mozgalmak történetéről szóló digitális bölcsészeti kurzus oktató-sára készülő teológiaprofesszor intézményének könyvtárosát is bevonta az oktatás előkészítésének folyamatába. Ez a könyvtáros egyrészt megtanította a hallgatókat arra, hogy milyen módon keressenek nyílt hozzáférésű digitális tartalmakat kutatásaik kiegészítésére, majd elkészítette a kurzus webes változatát.²⁰

Massachusettsben, a Salemi Állami Egyetemen két, egymással összefüggő projekt fejlesztésének köszönhetően a könyvtár digitális bölcsészeti központtá vált. A könyvtár ad ugyanis otthont a Digital Scholars programnak (<https://digitalcommons.salemstate.edu/>), amely az egyetem archív állományainak felhasználásával vezeti be a hallgatókat a digitális bölcsészetbe. A Digital Salem (<http://di.salemstate.edu/digitalsalem/index.php/about-digital-saleml>) projekt pedig Salem városának történetével, kultúrájával és irodalmával foglalkozik.²¹

A Dél-Kaliforniai Egyetem (Los Angeles, Kalifornia) Digital Voltaire (<https://scalar.usc.edu/works/voltaire/index>) projektjének olvasói a francia felvilágosodás egyik legnagyobb alakjának digitalizált leveleihez férhetnek hozzá.²²

Az 1. ábra Nagy Frigyes egyik, Voltaire-hez intézett levelét mutatja faksimile és angol fordítás formájában.

Közben, az Oxfordi Egyetem (Nagy-Britannia) szintén Voltaire írásait állítja egy nagyszabású projekt középpontjába (<https://www.voltaire.ox.ac.uk/>). Emellett a Dél-Kaliforniai Egyetem újabb, könyvtárosok által vezetett digitális bölcsészeti projektje éppen a Digital Voltaire sikeres modelljére építve indult meg.²³

A könyvtárak és a kutatók közötti együttműködés lehetőségei és nehézségei

Stewart Warner szerint célszerű a könyvtárakban folyó digitális bölcsészeti oktatást kiterjeszteni arra, hogy a kutatási anyagok feltárására, megosztására, újrafelhasználására és remixelésére szolgáló új eszközöket találjanak. Az ilyen vállalkozások egyúttal a felsőoktatási könyvtárosok körében gyakori oktatási gyakorlat kiterjesztésének tekinthetők.²⁴

The screenshot shows a digital interface for a historical letter. On the left, there is a digital transcription of the letter's text, numbered 1 through 25. The text is in English and discusses the author's busy schedule and philosophical musings. On the right, there is a faksimile of the original handwritten letter in French, with a numbered list of lines corresponding to the digital text. The interface includes a search bar at the top and a navigation menu.

1. ábra Nagy Frigyes Voltaire-hez intézett levele (<https://scalar.usc.edu/works/voltaire/frederickto-voltaire---1742-january-8?path=frederick-to-voltaire>)

A könyvtári felhasználók képzése és a digitális bölcsészeti oktatás metszéspontjában a Princeton Egyetemen (Princeton, New Jersey) a történelem tanszék végzős hallgatói számára szerveztek műhelymunkát, amelynek témája a kutatási adatok tárolása, a biztonsági mentése és hosszú távú megőrzése volt. Hasonló témákat dolgozott fel egy másik képzés, amely szintén ezeket a követelményeket tartalmazta, viszont hangsúlyozta, hogy az adatkurátori munka a kutatási adatok kezelésének középponti része. A résztvevőkkel megismertették a különféle adattípusokat, azok karbantartását, valamint az adatokhoz való hozzáférést, a megosztást, a dokumentációt, és a metaadatokat tartalmazó adatkezelési tervek fontosságát is hangsúlyozták.²⁵

Di Cresce és *King* hangsúlyozta, hogy a középkori kéziratok felhasználásakor is feltétlenül szükség van arra, hogy legyen a kutatóknak stratégiája a digitális adatok kezelésére, és azt követniük is célszerű. Felvetették azt a kérdést is, hogy a könyvtárosok milyen módon segíthetik a digitális bölcsészek munkáját. Ennek kapcsán figyelemmel kellett lenniük arra, hogy ezeknek a kutatóknak nagyon kevés ideje van a fizikai kéziratokkal való munkára, miközben hajlamosak számos digitális és analóg fájlt létrehozni képek és fotóadatok formájában, valamint szöveges jegyzeteket készíteni. Ezek a kutatók mélyreható kutatást végeztek az őket érdeklő tárgyról, mielőtt megnézték egy-egy repozitórium anyagát. Itt egy, az adatgyűjtést megelőző, mélyreható fázisról van szó, amely segít abban, hogy a kutatók tisztába jöjjenek kutatásuk pontos céljával, valamint azzal, hogy ennek a célnak az eléréséhez milyen információkra van szükségük. Ennek az újszerű és eddig nem ismert, felkészülési szakasznak a figyelembe vétele fontos a könyvtárosok számára is, mivel ők is szerepet kaphatnak benne.²⁶

Pinto tapasztalatai alapján a könyvtárosi közreműködés sikerességének fontos feltétele, hogy könyvtárosok saját, szakmai erősségeit előtérbe tudják állítani. Ebben a kontextusban a kommunikáció és a marketing majdnem olyan fontos, mint maga a tartalom, tehát nagy szerepe van a kapcsolatépítésnek. Ugyanakkor meg kell találniuk azt a (személyes) részt, amely a projektben nyílhat számukra. Mindeközben fel kell készülniük arra, hogy ez a szerep idővel változni fog.²⁷

Ebből a szempontból különösen tanulságos az is, ahogyan egy hagyományos könyvtárközpontú katalogizálási és digitalizálási projektre támaszkodó, amerikai szakkönyvtáros egy népszerű digitális történelmi weboldal (Revealing la Révolution, <https://colonyincrisis.lib.umd.edu/>) társszerzőjévé válhatott. Az eredeti projekt 2012-ben indult, és közel 1800 katalogizált és 1000 digitalizált füzetet eredményezett, amelyek az Internet Archive-on keresztül elérhetők, és amelyeket a Marylandi Egyetemen és más intézményekben tartott tanórákon használtak. A *Colony in Crisis: The Saint-Domingue Grain Shortage of 1789* (Egy válságban lévő kolónia: A Saint-Domingue-i gabonahiány 1789-ben) projekt nagy népszerűsége tett szert a digitális bölcsészek és karibi kutatók körében, és alig több mint kétévnyi működés után, 2017 közepén 19 000 megtekintést ért el kilencven különböző országból.²⁸

Az Amerikai Egyesült Államok egyetemi könyvtáraiban dolgozó könyvtárosok közül sokan oktatói státuszban vannak, ezért elvárás velük szemben, hogy részt vegyenek az aktív tudományos kutatásban és publikálásban. Ez azonban más országokban nem jellemző. Az ausztrál egyetemi könyvtárak jelenlegi szolgáltatási modelljeiben a tudományos könyvtárosok jellemzően szakmai vagy nem tudományos alkalmazottak, ezért a kutatás nem elfogadott része a szerepüknek. Mivel a könyvtárosok és a kutatók együttműködését még nem ismerik el megfelelően, a tudományos könyvtárak olyan köztes teret foglalnak el az akadémiai életben belül, amely nagyobb lehetőséget biztosít a közvetítésre az egyetemi oktatók, a hallgatók és a nem akadémiai közösségek között.²⁹

Nemzetközi, együttműködésen alapuló, finanszírozással támogatott digitális bölcsészeti projektek partnereivel készített interjúk is azt mutatják, hogy nagyon kevés könyvtárost jelölnek meg kifejezetten a projektcsapatok tagjaként. Ennek a helyzetnek a megváltoztatásához új keretekre van szükség. Ehhez először is láthatóvá kell tenni a könyvtárosoknak és levéltárosoknak azt a munkáját, amelyet a meglévő források kihasználása és a további források megtalálása terén végeznek. Figyelembe kellene venni, hogy számukra a humántudományi kutatás életciklusában való részvétel kínálja a legmeghatározóbb lehetőséget a digitális bölcsészekkel való együttműködésre. Az érdekelt feleknek

jobban kell összpontosítani a technikai és szakmai készségekkel és ismeretekkel egyaránt rendelkező munkatársak felvételére és megtartására, amiben jelentős szerepet kell játszania a könyvtár- és információtudományi oktatásnak, ugyanis tanterveiket a jelenlegi és jövőbeli kutatási igényekhez és foglalkoztatási lehetőségekhez kell igazítaniuk.

Következtetések

A fentiekben bemutatott elvek és projektek fényében levonhatjuk azt a rövid következtetést, hogy a könyvtárosoknak tudniuk kell: az információs műveltség és adtműveltség mellett a könyvtár- és információtudomány alapfogalmai is alkalmazhatók a digitális bölcsészet támogatására. Ezek a fogalmak a következők:

- Információforrások (típusok, gyűjtés, gondozás).
- Információszerzés (metaadatok).
- Információkezelés, és adatkezelés.
- Információs viselkedés (beleértve az információkeresést is).

Ahhoz azonban, hogy a digitális bölcsészek kedvezőbben értékeljék a könyvtár szerepét, a könyvtárosoknak meg kell változtatniuk önmeghatározásukat azáltal, hogy megismerik a kutatási adatokkal kapcsolatos technikai és társadalmi, valamint etikai kérdéseket.³⁰

Irodalom

1. FLANDERS, J., – MYLONAS, E. 2017. Digital humanities. In J. McDonald, – M. Levine-Clark (Eds.), *Encyclopedia of library and information sciences* (pp. 1286-1297). CRC Press.
2. ZENG, M. L. 2019. Semantic enrichment for enhancing LAM data and supporting digital humanities. = *El Profesional de la Información*, vol. 28, 2019. 1-35. p. <https://doi.org/10.3145/epi.2019.ene.03>
3. VERHOEVEN, D., – BURROWS, T. 2016. Libraries and the digital humanities: partnership, collaboration and shared agendas. In VALA 2016: *Proceedings of the Victorian Association for Library Automation Biennial Conference and Exhibition* (pp. 1-15). Victorian Association for Library Automation.
4. CASSELLA, M. 2017. New trends in academic library partnerships: academic libraries and digital humanities. *Proceedings of the IATUL Conferences. Paper 2.* <http://docs.lib.purdue.edu/iatul/2017/partnership/2>
5. ROBINSON, L. – PRIEGO, E., – BAWDEN, D. 2015. Library and information science and digital humanities: two disciplines, joint future? Re-inventing information science in the networked society. In F. Pehar, C. Schlögl, – C. Wolff (Eds.) *Proceedings of the 14th International Symposium on Information Science (ISI, 2015), Zadar, Croatia, 19th-21st May 2015* (pp. 44-54). Verlag Werner Hülsbusch,
6. WILMS, L. 2021. Digital Humanities in European research libraries: Beyond offering digital collections. *Liber Quarterly*, vo. 31, no.1 <https://doi.org/10.18352/lq.10351>
7. MADRID, M.M: A study of digital curator competences: A survey of experts. *International Information & Library Review* vol. 45, 2013, no. 3-4, 149-156. p.
8. TAMMARO, A. M. – MATUSIAK, K. K. – SPOSITO, F. A. – CASAROSA, V. D. 2019. Data curator's roles and responsibilities: an international perspective. vol. 9, no. 2, 89-104. p. <https://doi.org/10.1515/libri-2018-0090>
9. GREEN, H. E. 2014. Facilitating communities of practice in digital humanities: Librarian collaborations for research and training in text encoding. *The Library Quarterly*, vol. 84, no. 2, 219-234. p. <https://doi.org/10.1086/675332>
10. VARNER, S., – HSWE, P. 2016. Digital Humanities in Libraries: A New American Libraries/Gale Cengage Survey Shows Uncertainty and Adaption in This Growing Field. p. <https://americanlibrariesmagazine.org/2016/01/04/special-report-digital-humanities-libraries>
11. ZENG, M. L. 2017. Smart data for digital humanities. *Journal of Data and Information Science*, vol. 2 no.1, 1-12. p. <https://doi.org/10.1515/jdis-2017-0001>
12. SZAJEWSKI, M., COLLINS, P., GIBSON, A., GRIMES, S., SHAW, M., – FAUST, B. 2020. *Surveying Public Research 2 University Libraries' Programs Supporting Digital Scholarship: A Report.* Ball Street University Libraries.
13. POWELL, S. – KONG, N. N. 2017. Beyond the one-shot: Intensive workshops as a platform for engaging the library in digital humanities. *College – Undergraduate Libraries*, vol. 24, no. 2-4, 516-531. p. <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1336955>
14. CURRIER, B. D. – MIRZA, R. – DOWNING, J. 2017. They think all of this is new: Leveraging librarians' project management skills for the digital humanities. *College – Undergraduate Libraries*, vol. 24, no. 2-4, 270-289. p. <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1347541>
15. ZHANG, Y., SU, F. – HUBSCHMAN, B. 2021. A content analysis of job advertisements for digital humanities-related positions in academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 47, no.1, 102275. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102275>

16. PAWLICKA-DEGER, U. 2020. The Laboratory Turn: Exploring Discourses, Landscapes, and Models of Humanities Labs Digital Humanities Quarterly. vol. 14, no. 3, <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/14/3/000466/000466.html>
17. HARVELL J – BALL J, Why we need to find time for digital humanities: presenting a new partnership model at the University of Sussex, Insights, 2017, vol. 30, no. 3, 38-43 p. <https://doi.org/10.1629/uksg.377>
18. ROSENBLUM, B. – DWYER, A. 2016. Copiloting a digital humanities center: A critical reflection on a libraries academic partnership. In J. W. White – H. Gilbert (Eds.) Laying the foundation: Digital humanities in academic libraries (pp. 111-125). Purdue University Press.
19. LUCKY, S., – HARKEMA, C. 2018. Back to basics: Supporting digital humanities and community collaboration using the core strength of the academic library. Digital Library Perspectives, vol. 34, no. 3, 188-199. p. <https://doi.org/10.1108/DLP-03-2018-0009>
20. HAUCK, J. 2017. From service to synergy: Embedding librarians in a digital humanities project. College – Undergraduate Libraries, vol. 24, no. 2-4, 434-451. p. <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1341357>
21. RISAM, R., SNOW, J., – EDWARDS, S. 2017 Building an ethical digital humanities community: Librarian, faculty, and student collaboration, College & Undergraduate Libraries, vol. 24, no. 2-4, 337-349 p. <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1337530>
22. MIHRAM, D., – FLETCHER, C. 2019. USC Digital Voltaire: Centering Digital Humanities in the Traditions of Library and Archival Science. portal: Libraries and the Academy, vol. 19, no.1, 7-17. p. <https://doi.org/10.1353/pla.2019.0001>
23. MIHRAM, D. – MILLER, M. L. (2021). USC Illuminated Medieval Manuscripts: A second polymathic multimodal digital project. College & Research Libraries News, vol. 82, no. 9, 420-423. p. <https://doi.org/10.5860/crln.82.9.420>
24. VARNER – STEWART. 2016. "Library Instruction for Digital Humanities: Pedagogy in Undergraduate Classes." In Laying the Foundation: Digital Humanities in Academic Libraries, edited by John W. White and Heather Gilbert, 205-208. West Lafayette, IN: Purdue University Press.
25. DRESSEL, W. F. 2017. Research data management instruction for digital humanities. Journal of eScience Librarianship, vol. 6, no 2, e1115. <https://doi.org/10.7191/jeslib.2017.1115>
26. DI CRESCCE, R., – KING, J. 2017. Developing collaborative best practices for digital humanities data collection: A case study. College – Undergraduate Libraries, vol. 24, no. 2-4, 226-237. p. <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1326330>
27. PINTO, C. 2015. Building communities of practice, queering subject liaisons. . In A. Hartsell-Gundy, L. Braunstein, – L. Golomb, L. (Ed.), (pp. 39-52). Digital humanities in the library: Challenges and opportunities for subject specialists. Association of College – Research Libraries
28. CORLETT-RIVERA, K. 2017. Subject librarian as coauthor: A case study with recommendations. College & Undergraduate Libraries, vol. 24, no. 2-4, 189-202. p. <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1326191>
29. BELL, E. C., – KENNAN, M. A. 2021. Partnering in knowledge production: Roles for librarians in the digital humanities. Journal of the Australian Library and Information Association, vol. 70, no. 2, 157-176. p. <https://doi.org/10.1080/24750158.2021.1907886>
30. ROBINSON, LYN – BAWDEN, DAVID 2017. "The story of data" A socio-technical approach to education for the data librarian role in the CityLIS library school at City, University of London. Library Management, vol. 38, no. 6-7, 312-322. p. <https://doi.org/10.1108/LM-01-2017-0009>

Beérkezett: 2022. január 21.

Koltay Tibor

az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Tudástechnológiai Intézetének
nyugalmazott főiskolai tanára.
E-mail: tkoltay@yahoo.com